

• کوفی بنایی، زاویه دار
• مسجد حکیم اصفهان

شناختنامه ویادنامه‌ها

۴

شماره انتشار (چاپ اول) | ۲۵

مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ) | ۳۰

- سرشناسه : خادیمیان دامغانی، محمدرضا، ۱۳۵۶ ش -
- عنوان و نام پدیدآور : صفائی‌نامه / تألیف محمدرضا خادیمیان؛ [تهیه کننده: مؤسسه کتابشناسی شیعه (=موسسه تراث الشیعة)].
- مشخصات نشر : قم: مؤسسه کتابشناسی شیعه، انتشارات، ۱۳۹۳ ش.
- مشخصات ظاهری : ۷۴۰ ص: مصور.
- فروست : شناختنامه و یادنامه: ۴. نشر مؤسسه کتابشناسی شیعه: ۲۵.
- شابک : ۳۵۰۰۰۰ ریال: ۶۰۰-۷۰۰-۳-۶۰۰-۹۷۸
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابنامه.
- موضوع : حسینی خوانساری، سیداحمد، (۱۲۹۱ - ۱۳۵۹ ق)
- موضوع : صفایی خوانساری، سیدمصطفی (۱۳۲۱-۱۴۱۳ ق)
- موضوع : مجتهدان و علما -- ایران -- سرگذشتنامه
- شناسه افزوده : مؤسسه کتابشناسی شیعه
- رده بندی کنگره : ۷۱۳۹۳ ص ۲/خ ۲/۵۵۵ BP
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۹۸
- شماره کتابشناسی ملی : ۳۵۱۷۱۹۳

صفائی نامہ

احوال و آثار آیت اللہ سید مصطفیٰ
صفائی خوانساری و پیریزرگوارش

محمد رضا خادمیان

مؤسسہ کتاب شناسی شیعه
۱۳۹۳

صفایی نامه

احوال و آثار آیه الله
سید مصطفی صفائی خوانساری و پدر بزرگوارش

تألیف: محمد رضا خادمیان

تهیه: مؤسسه کتاب شناسی شیعه

- ناشر: انتشارات مؤسسه کتاب شناسی شیعه
- چاپ و صحافی: زیتون - مشعر
- نوبت چاپ: اول / تابستان ۱۳۹۳
- شمارگان: ۱۰۰۰
- بها: ۳۵۰۰۰ تومان

همه حقوق برای مؤسسه کتاب شناسی شیعه محفوظ است.
نشر الکترونیکی اثر بدون کسب اجازه کتبی از مؤسسه کتاب شناسی شیعه ممنوع است.

پخش: انتشارات مؤسسه کتاب شناسی شیعه، قم، صندوق پستی ۹۱۶-۳۷۱۸۵، تلفن و نمابر: ۰۲۵ ۳۷۷۴۲۸۵۰
نمایندگی فروش: قم، ابتدای خ شهداء، کلبه شروق، تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۳۶۴۲۲۴
www.al-athar.ir | e-mail: info@al-athar.ir

فهرست مطالب

مقدمه مؤسسه کتاب شناسی شیعه ۱۱

باب اول: سرگذشت و آثار آیه الله سید احمد صفائی / ۱۷

فصل اول: سرگذشت / ۱۷

• مقدمه	۱۹
۱. زندگی نامه آیه الله صفائی	۲۱
الف) اولین سرگذشت	۲۱
ب) دومین سرگذشت	۲۴
۲. شجره نامه آیه الله صفائی	۲۷
۳. آثار الحجة	۳۵
۴. گنجینه دانشمندان	۴۰
۵. ریحانة الأدب	۴۳
۶. علماء معاصرین	۴۴
۷. مقدمه كشف الأستار	۴۵
۸. فهرست هزار و پانصد نسخه خطی	۵۶
۹. اختران فقاہت	۶۰
نسب	۶۰
ولادت	۶۲
تحصیلات	۶۲
هجرت به اصفهان	۶۲
استادان	۶۳
هجرت به نجف اشرف	۶۳
اجازات	۶۴

۶۴.....	بازگشت به خوانسار.....
۶۵.....	کتابخانه.....
۶۶.....	مسجد.....
۶۷.....	فرزندان.....
۶۹.....	۱۰. المسلسلات.....
۷۳.....	۱۱. تراجم الرجال.....
۷۵.....	۱۲. ضیاء الأبصار.....

فصل دوم: آثار/ ۸۱

۸۳.....	••مقدمه.....
۸۵.....	یک) تألیفات.....
۸۵.....	۱. کشف الأستار.....
۸۵.....	الف) از کشف خوانسار.....
۹۰.....	ب) کتب الأستار مؤلف آن.....
۹۳.....	تاریخ تألیف.....
۹۴.....	انگیزه تألیف.....
۹۴.....	شیوه تألیف.....
۹۵.....	مطالب رجالی.....
۹۶.....	مسائل کلامی.....
۹۷.....	تراجم دانشمندان.....
۹۸.....	بحثهای ادبی.....
۹۸.....	بحثهای تاریخی.....
۹۸.....	بحثهای فقهی.....
۹۹.....	بحثهای لغوی.....
۹۹.....	اصطلاحات.....
۹۹.....	پیرامون قبائل.....
۱۰۰.....	کتابشناسی.....
۱۰۱.....	انساب.....
۱۰۱.....	حدیث.....
۱۰۱.....	مآخذ.....
۱۰۲.....	ج) معرفی کشف الأستار.....
۱۰۸.....	د) بهره ای از کشف الأستار.....
۱۲۳.....	۲. حکم الأغلاط الواقعة.....

۱۲۳	کلمة المحقق
۱۳۳	في حكم ما يلحق بالقرآن
۱۳۵	۳. ترجمة أسعد بن عبد القاهر
۱۴۹	۴. تاريخ خوانسار
۱۵۰	۱۸- ۵. رسائل گوناگون
۱۵۱	دو مستنسخات
۱۵۷	سه اجازات
۱۵۷	الف - مجیزان به آیه الله سید احمد صفائی
۱۵۸	ب - مجازان از آیه الله سید احمد صفائی
۱۸۱	چهار نامه ها
۱۸۱	الف - نامه آیه الله سید احمد صفائی به آیه الله مرعشی
۱۸۵	ب - نامه های وارد شده به آیه الله سید احمد صفائی

باب دوم سرگذشت و آثار آیه الله سید مصطفی صفائی / ۱۹۳

فصل اول: سرگذشت / ۱۹۳

۱۹۵	سرگذشت آیه الله سید مصطفی صفائی / منابع
۱۹۵	مقدمه
۱۹۵	آیه الله صفائی از دیدگاه آیه الله شبیری
۱۹۵	ویژگی های مثبت
۱۹۶	اساتید
۱۹۷	صیغه محرمیت
۱۹۷	نمازهای حرم
۱۹۷	نقد یک نقل
۱۹۹	۱. آینه دانشوران
۲۰۰	۲. آثار الحجة
۲۰۱	۳. گنجینه دانشمندان
۲۰۳	۴. تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان
۲۰۶	۵. مکتب اسلام
۲۰۶	ضایعه اسفناك درگذشت آیه الله صفائی خوانساری
۲۰۹	۶. فهرست هزار و پانصد نسخه خطی
۲۰۹	آیه الله حاج سید مصطفی خوانساری
۲۰۹	اساتید او در قم
۲۱۰	اجازة اجتهد

۲۱۱.....	مشایخ حدیث
۲۱۱.....	تألیفات
۲۱۱.....	آثار خیرایشان
۲۱۲.....	وفات و محل دفن
۲۱۳.....	۷. ستارگان حرم
۲۱۳.....	از خاندان علم و سیادت
۲۱۴.....	ولادت
۲۱۴.....	دوران تحصیل در حوزه علمیه قم
۲۱۶.....	هجرت به نجف اشرف و استفاده از محضر اساتید آنجا
۲۱۶.....	نقش ایشان در اقامت آیه الله بروجردی در قم
۲۲۰.....	مقام علمی آیه الله خوانساری
۲۲۲.....	رابطه با حضرت امام خمینی
۲۲۳.....	کمالات سالی و فضائل اخلاقی
۲۲۶.....	ویژگی های دیگر آیه الله خوانساری
۲۲۸.....	خدمات فرهنگی واجتماعی
۲۲۸.....	آیه الله خوانساری در بستر رحلت
۲۲۹.....	تشییع جنازه
۲۳۲.....	۸. نقباء البشر
۲۳۳.....	۹. ضیاء الأیصار
۲۳۹.....	۱۰. موسوعة أحادیث أهل البيت (علیهم السلام)

فصل دوم: آثار/ ۲۴۵

۲۴۷.....	• مقدمه
۲۵۹.....	یک، مصاحبه ها
۲۵۹.....	۱. مصاحبه درباره آیه الله حاج آقا نورالله اصفهانی
۲۶۲.....	۲. مصاحبه درباره آیه الله حاج آقا حسین بروجردی
۲۷۲.....	۳. مصاحبه درباره امام خمینی
۲۷۹.....	دو، انساب، تراجم، نسخه شناسی و کتاب شناسی، و نکته های گوناگون
۲۷۹.....	الف) انساب
۲۷۹.....	۱. تعلیقة عمدة الطالب
۲۹۳.....	۲. معرفی سادات رضوی سرچشمه خوانسار
۲۹۷.....	۳. شجره نامه سادات غدقونی بروجرد
۲۹۸.....	ب) تراجم

۲۹۸	۱. سرگذشت آیه الله سید ابوتراب خوانساری
۳۰۰	۲. سرگذشت آخوند ملا محمد علی امامی خوانساری
۳۰۲	۳. سرگذشت آیه الله سید محمد تقی خوانساری
۳۰۴	ج) نسخه شناسی و کتاب شناسی
۳۰۴	۱. نور العیون
۳۰۵	۲. الدر المنسلوک فی أحوال الأنبیاء والملوک
۳۰۶	۳. الروضة الغناء فی تحقیق معنی الغناء
۳۰۸	۴. منیة اللیب فی شرح التهذیب
۳۰۹	۵. معاهد نامه امیر المؤمنین علیه السلام
	۶. قرآن پاسنگی ۳۱۱
۳۱۲	د) نکته های گوناگون
۳۱۲	۱. مکتوبات
۳۱۲	۱-۱. اختلافات دینی
۳۱۴	۱-۲. احادیث اخلاقیه
۳۱۵	۱-۳. حکایه الهامیه
۳۱۶	۱-۴. شفاء وجع العین
۳۱۶	۱-۵. سز تسمیه العنقاء
۳۱۷	۱-۶. دعاء للصبی الذی لاینام ویبکی کثیراً
۳۱۷	۱-۷. دستور برای توفیق تشرف به مکه مکرمه
۳۱۷	۱-۸. دو یادداشت در تأیید موقوفه
۳۱۹	۲. مسموعات
۳۱۹	۲-۱. تعیین مبلغ بدهی پدر مرحوم از طریق ارتباط با اموات
۳۲۰	۲-۲. وارستگی وزیرکی آیه الله شیخ ابوالقاسم کبیر قمی
۳۲۰	۲-۳. احترام آیه الله شیخ ابوالقاسم کبیر قمی به سادات
۳۲۱	۲-۴. تواضع و همکاری علمای قم در تأسیس حوزه علمیه قم
۳۲۱	۲-۵. فقر شدید علما
۳۲۲	۲-۶. یادى از شیخ محمد حسین آشنی خوانساری
۳۲۳	۲-۷. مطایبه آیه الله بروجردی
۳۲۴	۲-۸. مشی سیاسى آیه الله بروجردی
۳۲۵	۲-۹. عظمت علمی و عملی آیه الله بروجردی
۳۲۵	۲-۱۰. اجازة اجتهد آیه الله بروجردی
۳۲۶	۲-۱۱. حفظ حدود و مصالح روحانیت
۳۲۶	۲-۱۲. استنساخ قرآن کریم

۳۲۷.....	سه) اجازات.....
۳۲۷.....	۱. مجیزان به آية الله سيد مصطفى صفائی.....
۳۹۴.....	۲. مجازان از آية الله سيد مصطفى صفائی.....
۴۳۹.....	چهار) نامہ ہا.....
۴۴۰.....	الف۔ نامہ های وارد شده به آية الله سيد مصطفى صفائی.....
۴۴۲.....	نامہ های آية الله بروجردی.....
۴۴۳.....	فتنه بهائيت و تلاش علما.....
۴۶۴.....	نامہ آية الله سيد احمد خوانساری.....
۴۶۷.....	نامہ آية الله سيد محمد تقی خوانساری.....
۴۶۸.....	نامہ آية الله سيد صدر الدين صدر.....
۴۶۸.....	نامہ آية الله شيخ محمد تقی آملی.....
۴۶۹.....	نامہ حجة الاسلام شيخ محمد تقی فلسفی.....
۴۶۹.....	نامہ آية الله سيد نصر الله موسوی بنی صدر.....
۴۷۰.....	نامہ آية الله حاج ميرزا خليل كمره ای.....
۴۷۱.....	نامہ حجة الاسلام شيخ حسين رشتی.....
۴۷۲.....	نامہ علامہ سيد محمد علی روضائی.....
۴۷۳.....	نامہ آية الله سيد موسی شبیری زنجانى.....
۶۵۹.....	ب۔ نامہ های صادر شده از آية الله سيد مصطفى صفائی.....
۶۵۹.....	نامہ به آية الله سيد حسين خادمی.....
۶۶۱.....	نامہ به علامہ سيد محمد علی روضائی.....
۶۶۳.....	نامہ به حجة الاسلام سيد مهدی غضنفری.....
۶۷۵.....	فهرست منابع و مصادر.....

خاتمه: تصاویر و اسناد گوناگون/ ۶۸۱

مقدمه مؤسسه کتاب‌شناسی شیعه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين،

والصلاة والسلام على سيدنا ونبيّنا أفضل الخلائق أجمعين
وعلى آله وصحبه الطيبين الطاهرين، سيما الإمام المهدي الذي يملأ الأرض قسطاً وعدلاً.

(۱)

اوائل شوال ۱۳۹۷ برابر با اواخر تابستان ۱۳۵۶ برای تحصیل در حوزه علمیه به سرپرستی برادر مکرم و فاضل جناب مستطاب آقای حاج شیخ علی مختاری وارد قم شدم و در مدرسه حاج ملا صادق رحمته الله با برادرم در حجره مرحوم حاج الاسلام حاج شیخ محمود عابدی رحمته الله (م ۱۳۶۸ ش) مؤلف کتاب معارف الاسلام سکمی گزیدم. به دلیل نزدیک بودن مدرسه مذکور با مدرسه سبّیه قم که معروف است محل اقامت سبّی حضرت فاطمه معصومه رحمته الله در قم بوده، گاهی برای نماز مغرب و عشا یا ظهرین به مدرسه سبّیه می‌رفتم و در جماعت مرحوم آیه الله حاج سید مصطفی صفائی خوانساری در مسجد جوار مدرسه سبّیه شرکت می‌کردیم. همچنین در آن زمان، ایشان چهارمین نماز جماعت صبح حرم مطهر حضرت معصومه رحمته الله را اقامه می‌کرد. (آن زمان بدین ترتیب صبحها چهار نماز در حرم اقامه می‌شد به امامت حضرات آیات: ۱. آقای مرعشی نجفی رحمته الله ۲. آقای گلپایگانی رحمته الله ۳. آقای شبیری زنجانی (دامت برکاته) ۴. آقای صفائی رحمته الله). ایشان معمولاً همان اول وقت، هنگام نماز آیه الله مرعشی به حرم مطهر می‌آمد و در گوشه‌ای به عبادت

می پرداخت تا سه نماز قبل پایان یابد و اقامه جماعت کند و معمولاً مسیر رفت و برگشت به حرم یا مدرسه مذکور را تنها و پیاده می پیمود.

آشنایی بنده با این بزرگوار از همان آغازین روزهای طلبگی و به مناسبت دو نماز مذکور در حرم و مدرسه سَنَیْه شروع شد و هر چند در حدی نبودم که از ایشان بهره های علمی فراوان ببرم ولی گاهی از افاضات ایشان در پاسخ به مسائل شرعی و مانند آن بهره مند می شدم.

(۲)

سالها گذشت و بنده برای اشتغالات علمی تابستان به خوانسار می رفتم و در مدرسه علوی خوانسار در حجره ای ساکن می شدم و چون آیه الله صفائی معمولاً تابستانها به خوانسار می آمد هر سال به اتفاق مدیر مدرسه علوی، مرحوم حجة الاسلام حاج سید مرتضی علوی خوانساری (م ۱۴۳۴) به دیدن ایشان می رفتم و گاهی نیز مرحوم علوی ایشان را برای ناهار به منزلشان دعوت می کرد و بنده هم خدمتشان بودم. همچنین در ماههای آخر عمرشان که در خوانسار کسالت پیدا کردند و به بیمارستان خوانسار منتقل شدند به اتفاق مرحوم علوی در بیمارستان به عیادتشان رفتم و در این دید و بازدیدها مطالب زیادی از ایشان استفاده کردم و حیف که آنها را ننوشتیم و الآن فقط قسمتی از آنچه شنیده ام در خاطرم مانده است که در ادامه برخی را نقل می کنم.

در قم نیز گاهی وصف و تمجید و تعریف ایشان را از جناب استاد آیه الله حسن زاده آملی می شنیدم و در روضه روزهای جمعه منزل آیه الله صفائی در کوچه بیگدلی قم شرکت می کردم و بهره می بردم.

(۳)

از جمله مسموعاتم از ایشان که در خاطرم مانده است مواردی را در اینجا نقل می کنم:

الف) وقتی آیه الله مؤسس حاج شیخ عبدالکریم حائری رحمته الله قصد داشت کتاب

صلوة خود را چاپ کند بنده و آية الله حاج سيد محمدرضا گلپایگانی برای آماده سازی و تصحيح مطبعی کتاب، به آية الله حائری کمک می‌کردیم و چون ایشان موجز نویس بود و از تطویل بلاطائل پرهیز می‌کرد و به کیفیت کتاب توجه داشت نه به کمیت آن، فراوان اتفاق می‌افتاد که می‌فرمود: «این کلمه را حذف کنید؛ چون لطمه‌ای به فهم مطلب نمی‌زند، و چربی جهت کاغذ و مرکب چاپ را برای آن حرام کنیم؟» (قابل توجه آنان که در زمان ما، فقط به کمیت و تعداد جلد و صفحات کتابشان اهمیت می‌دهند و تعداد مجلدات و حجم کتاب را ملاک ارزشیابی و علم مؤلف می‌دانند و کاغذ و سرمایه‌های کشور و وقت و عمر عزیز خوانندگان را تباه می‌کنند!).

ب) مرحوم آية الله حاج آقا حسین بروجردي رحمه الله از بنده خواستند که به یکی از فرزندان مکاسب یا رمانا (تیمید از بنده است) تدریس کنم، پس از مدتی وقتی ایشان فهمیدند فرزندان پیشرفت لازم را ندارند و توقعی که از او دارد برآورده نمی‌کند از شدت تأثر گریست، و یکی از فرزندان را برای اینکه محض در تحصیل باشد، هنگام زعامت خود در حوزه علمیه قم، به نجف فرستاد، ولی این هم چندان سودی نبخشید.

ج) آية الله بروجردي می‌فرمود «ما در اصفهان مبانی علمی خود را محکم کردیم و سپس به نجف اشرف مشرف شدیم و در نجف مبانی ما تغییر نکرد». قریب به همین مضمون را نیز شبی در روضه ماهانه منزل آية الله شبیری زنجانی از مرحوم آية الله منتظری شنیدم و آية الله شبیری زنجانی هم می‌فرمود من هم این مطلب را به چند طریق شنیده‌ام. این در حالی بود که ایشان از آخوند خراسانی در نجف بسیار استفاده کرده بود و از ایشان فراوان تمجید می‌کرد.

د) آية الله بروجردي در زمان آية الله حاج شيخ عبدالکریم حائری هم به قصد اقامت به قم آمد ولی ارحام و اقوامشان ایشان را برگرداندند.

ه) شيخ آقا بزرگ تهرانی از نسخه‌های خطی بنده در ذریعه یاد کرده و گاهی به خطا نسخه‌ای که بنده داشته‌ام به کتابخانه دیگری نسبت داده است.

(۴)

تدوین و نشر کتاب جرعه‌ای از دریا اثر حضرت آیه الله شبیری زنجانی (دامت برکاته) به همت مؤسسه کتاب شناسی شیعه برکاتی داشت از جمله اینکه علما و بزرگان دیگر را نیز ترغیب و راضی کرد که حواشی و تعلیقات خود بر کتب تراجم، و مقالات تراجمی متفرقه خود را به چاپ بسپارند از جمله مرحوم علامه حاج سید محمد علی روضائی رحمته که اجازه داد حواشی اش بر الذریعة و طبقات اعلام الشيعة به همت کتابخانه مجلس شورای اسلامی منتشر شود و نیز با تدوین و تنظیم و تصحیح مقالاتش موافقت کرد که به اهتمام مؤسسه کتاب شناسی شیعه با عنوان در پرتو روضات نشر یافت.

همچنین آیه الله حاج سید محمد مهدی خُزسان (دامت برکاته) از بزرگان مقیم نجف اشرف، با تنظیم و نشر تعلیقاتشان بر ذریعه و دیگر کتابها موافقت کردند که تعلیقات ذریعه در شماره چهارم کتاب سبعة (دوفصلنامه مؤسسه کتاب شناسی) چاپ شد.

علاوه بر این، دانشور گرامی جناب مستطاب آقای سید احمد صفائی فرزند برومند آیه الله صفائی خوانساری پس از نشر جرعه‌ای از دریا موافقت کردند که آثار پدر و جد بزرگوارشان به همت مؤسسه کتاب شناسی تنظیم و منتشر شود و اسناد، نامه‌ها و اجازاتشان را در اختیار مؤسسه نهادند و از هیچ گونه همزی در رخ نکردند و همکاران بنده در مؤسسه با تلاش مستمر به نامه‌ها و اجازات دیگری دست یافتند و همه اسناد را به ضمیمه مطالب فراوان دیگر به شکل کتاب کنونی درآوردند.

(۵)

کتاب حاضر در دو باب (هر باب مشتمل بر دو فصل) و یک خاتمه سامان داده شد. باب اول مشتمل بر سرگذشت و آثار پدر بزرگوار آیه الله سید مصطفی صفائی عنی آیه الله سید احمد صفائی خوانساری رحمته (م ۱۳۵۹) است که حقی بس گران بر حوزه‌ها دارد و با عدم امکانات و دست تنها در حدود یکصد سال پیش در گوشه خوانسار دست به تألیف کشف الأستار عن وجه الكتب والأسفار زد که متأسفانه هنوز تمام آن چاپ نشده است و به رغم اینکه حدود شانزده سال از چاپ جلد ششم آن می‌گذرد هنوز مجلدات باقیمانده اش نشر نیافته است.

باب دوم مشتمل بر سرگذشت و آثار آیه‌الله حاج سید مصطفی صفائی است که آنچه در اینجا عرضه و تدوین شده آثاری است که ما بر آنها دست یافته‌ایم نه همه آثار ایشان؛ زیرا همان طور که می‌دانیم پس از وفاتشان به تدبیر مقام معظم رهبری حضرت آیه‌الله خامنه‌ای (دامت برکاته) حدود هزار و پانصد نسخه خطی کتابخانه ایشان به آستان قدس رضوی منتقل شد و ایشان در آغاز یا انتهای بسیاری از این نسخه‌ها یادداشت‌های سودمندی دارند. برای درج این یادداشت‌ها در کتاب حاضر، به کتابخانه آستان قدس رضوی مراجعه کردیم ولی برخی از متصدیان مخطوطات کتابخانه مذکور گفتند: «ما خود در صدد جمع‌آوری و تدوین یادداشت‌های ایشان هستیم». وبدین گونه این توفیق از ما سلب شد.

همچنین برخی از کتابهای چاپی ایشان به کتابخانه مدرسه فیضیه و مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ر.ق.م. اهدا شده است که ما به برخی از آنها دست یافتیم و حواشی و یادداشت‌های این کتابها را در اثر حاضر درج شده است.

نیز یکی از فضلاء حوزه از جلسات و محافل انس آیه‌الله صفائی مطالب و فوائد زیادی ضبط و یادداشت کرده است که برغم مراجعات مکرر، در اختیار ما قرار نگرفت و امید است فاضل مذکور خودشان به نشر آن اقدام کنند.

بیفزاییم که آیه‌الله صفائی به دلیل ارتباط نزدیک با مرجع بزرگ شیعه مرحوم آیه‌الله حاج آقا حسین بروجردی رحمته و همکاری وثیق با ایشان و نمایندگی ایشان در بسیاری از امور و نیز ارتباط با، حضرات آیات ثلاث آقایان: حجت کوهکمری، سید محمد تقی خوانساری، سید صدرالدین صدر (قدس الله أسرارهم) دارای نامه‌های فراوان از این بزرگواران و دیگر علمای بزرگ شیعه بودند که آنچه بر آن واقف شدیم در اثر حاضر درج شد. این اسناد و نامه‌های گرانبها می‌تواند زوایای بسیاری از تاریخ حوزه علمیه قم را در هشتاد سال اخیر، به خوبی روشن کند و درسهای زیادی به همگان بیاموزد. روشن است که فقط مطلقان و متخصصان فن، اهمیت این گونه اسناد را در تاریخ روحانیت و حوزه‌ها از جهات مختلف و وضع شیعه در عصر اخیر درک می‌کنند.

در پایان لازم است از همه کسانی که برای به سامان رسیدن این کتاب با مؤسسه کتاب شناسی همکاری کرده اند یا سند و اجازه ای در اختیار نهاده اند سپاسگزاری کنم؛ بویژه از دانشمند گرامی جناب آقای سید احمد صفائی، فرزند برومند آیه الله سید مصطفی صفائی، که علاوه بر در اختیار نهادن اسناد، اجازات، نامه ها، و تصاویر از هیچ گونه همراهی دریغ نکردند و علاوه بر آن برای بازسازی مقبره جد امجد خود در خوانسار مرحوم آیه الله سید احمد صفائی تلاش فراوان کرده اند. نیز مدیر و کارگزاران کتابخانه فیضیه برای در اختیار نهادن کتب چاپی آیه الله صفائی، و همچنین حضرات آقایان فضلالی گرامی: سید ابوالحسن علوی، علی اکبر صفری، عبدالحسین جوامر کلام، محمد حسین نجفی، محمد تقی انصاریان، حمیدرضا میرمحمدی، علی کیوری، سید محمد حسینی و قربانعلی مخدومی. نیز آقای نادر برقی که غلط گری در صفحه آرایی آن را بر عهده داشتند. ولی عمده قریب به تمام کارهای این کتاب از یافتن منابع، ویرایش، تنظیم، استنساخ و فصل بندی تا نمونه خوانی و زیرنویس اسناد تا مراحل نهایی کارها بر عهده فاضل گرامی و همکار محترم حضرت مستطاب جناب آقای شیخ محمد رضا خادمیان بود. است که در مدت حدود دو سال به آن اشتغال داشته اند.

﴿دعویهم فیها سبحانک اللهم وتحیتهم فیها سلام و آخر دعویهم ان الحمد لله رب العالمین﴾^۱

۱۴/ رجب الأصب / ۱۴۳۵

برابر با ۲۴/۲/ ۱۳۹۳

مدیر مؤسسه کتاب شناسی شیعه

رضا مختاری